

І. В. Ворошилова

головний консультант Інституту законодавства
Верховної Ради України (м. Київ)

УДК 341.238 (1ЄС+533)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ЛІВІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Стаття присвячено комплексному дослідженню проблеми забезпечення правового регулювання двосторонніх відносин між Лівією і Європейським Союзом. Автором проаналізовано міжнародно-правові засади реалізації двостороннього співробітництва ЄС і Лівії як суб'єктів міжнародного права, а також окреслено можливі перспективи розвитку подальшої співпраці на рівні Лівія - ЄС.

Статья посвящена комплексному исследованию проблемы обеспечения правового регулирования двухсторонних отношений между Ливией и Европейским Союзом. Автором проанализированы международно-правовые основы реализации двухстороннего сотрудничества ЕС и Ливии как субъектов международного права, а также намечены возможные перспективы развития дальнейшего сотрудничества на уровне Ливия - ЕС.

The article is devoted to the complex research of the problem of the legal regulation provision of Libya and European Union bilateral relations. The author analyzed the international and legal foundations of the bilateral cooperation implementation between EU and Libya as international law subjects, as well as outlined the feasible perspectives of the future progress in Libya - EU cooperation.

Сучасна архітектура міжнародних відносин між суб'єктами міжнародного права забезпечується передусім через правове регулювання їх двостороннього та багатостороннього співробітництва. Відносини Лівії та Європейського Союзу (ЄС) мають складну міжнародно—правову історію та систему. В результаті дії режиму санкцій, накладених на Лівію Резолюціями Ради Безпеки (РБ) ООН № 731 (1992) від 21 січня 1992 р. [1], № 748 (1992) від 31 березня 1992 р. [1] та № 883 (1993) від 11 листопада 1993 р. [2], країна фактично була позбавлена можливості повною мірою користуватися перевагами, що їй надає участь у міжнародних економічних і політичних відносинах. Ухвалення 12 вересня 2003 р. РБ ООН Резолюції № 1506 (2003) [3], якою скасовувалися обмеження на здійснення економічної співпраці з Лівією, зумовило активізацію інтеграційних зусиль країни, спрямованих на її входження до світового економічного простору і багатостороннього політичного діалогу, а також відкрило перед нею можливість стати повноправним і вагомим учасником світових економічних і політичних процесів.

Метою статті є комплексне дослідження проблеми забезпечення правового регулювання двосторонніх відносин між Лівією і ЄС та аналіз міжнародно—правових засад реалізації співробітництва двох сторін як суб'єктів міжнародного права.

Завданням цієї статті є здійснення аналізу міжнародно—правового співробітництва Лівії з Європейським Союзом (ЄС) і європейськими державами та його результатів, а також окреслення можливих перспектив розвитку подальшого співробітництва на рівні Лівія — ЄС.

Розбудова міждержавного та міжнародного співробітництва мала важливе значення як для Лівії, так і для ЄС, проте на заваді його розвитку стояла міжнародна ізоляція країни, спричинена дією економічних санкцій РБ ООН. Водночас відносини з іншими країнами регіону, а також окремими європейськими партнерами — членами ЄС (такими як, наприклад, Італія, Велика Британія, Франція та Німеччина) розвивалися досить динамічно.

Офіційно відносини ЄС з країнами Південного та Східного Середземномор'я сягають корінням у Римський договір 1957 р. та Глобальну Середземноморську політику

© Ворошилова І.В., 2009.

¹ Договір дав Франції право, через спеціальний протокол, підтримувати особливі відносини з її колишніми колоніями — Марокко і Туніс; Алжир на той час ще залишався частиною Франції.

(1973-1992 рр.). Новий політичний клімат на початку 1990-х рр. (після війни 1991 р. у Перській затоці та падіння Берлінської стіни) призвів до оновлення Середземноморської політики ЄС у період 1992-1996 рр. [4, р. 501-502; 5, р. 187] Але якісно новою та найбільш перспективною спробою вдихнути нове життя у відносини Європейського Союзу з його Середземноморськими сусідами стала нова ініціатива ЄС — Євросередземноморське партнерство (Барселонський процес).

Євросередземноморське партнерство було започатковано на Європейсько—Середземноморській конференції міністрів закордонних справ 27-28 листопада 1995 р. у Барселоні, завдяки чому ініціатива і отримала свою назву. У конференції взяли участь всі держави — члени ЄС (на той час — 15 країн) та 12 середземноморських партнерів (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Кіпр, Ліван, Мальта, Марокко, Сирія, Туреччина, Туніс та Палестинська автономія), а також представники Ради ЄС та Європейської Комісії (ЄК). Ініціатива являла собою широкі правові рамки для політичних, економічних і соціальних відносин між державами — членами ЄС та країнами Південного Середземномор'я, що встановлювалися з метою зміцнення демократії та безпеки вздовж кордонів ЄС через розбудову і поглиблення його зв'язків з країнами цього регіону.

Барселонський процес є унікальною та амбітною ініціативою, що заклала підвалини для кардинально нового формату міжрегіональних відносин. Заключним документом Європейсько-Середземноморської конференції 1995 р. стало підписання Барселонської декларації, в якій закріплено та згруповано за трьома напрямками розвитку партнерства основні цілі співробітництва ЄС із Середземноморськими країнами, а саме:

1) політичне і безпекове партнерство: запровадження спільної зони миру і стабільності;

2) економічне і фінансове партнерство: створення зони спільного процвітання (через поступове створення зони вільної торгівлі, економічну співпрацю і конкретні дії та фінансове співробітництво);

3) партнерство у соціальній і культурній сфері та у сфері прав людини: розвиток людських ресурсів, сприяння міжкультурному взаєморозумінню та обмінам між громадянськими суспільствами.

Окремо слід відзначити, що однією з особливостей Євросередземноморського партнерства є те, що воно передбачає співробітництво за двома рівнями або так названими вимірами співробітництва:

— двосторонній рівень співробітництва, який передбачає значну кількість двосторонніх заходів у рамках співпраці з кожною окремою країною. Найбільш важливими у цьому контексті є Угоди про асоціацію ЄС із Середземноморськими партнерами, що закріплюють загальні принципи управління новими Євросередземноморськими відносинами, хоча кожна з них містить специфічні риси відносин між ЄС та відповідним партнером. Такі угоди дозволяють ЄС розбудовувати диференційоване співробітництво з кожною окремою країною;

— регіональний рівень співробітництва, який є одним з інноваційних механізмів партнерства, що охоплює політичну, економічну та культурну сфери і спрямований на вирішення проблем, що є спільними для багатьох Середземноморських партнерів [6].

Таким чином, кожна Середземноморська країна — партнер має змогу розвивати відносини з ЄС на індивідуальних засадах (що є особливо важливим для Лівії з урахуванням специфічних обставин виходу цієї країни з міжнародної ізоляції та її особливого становища як на світовій, так і на європейській арені), водночас орієнтуючись на основні спільні цілі і завдання Барселонської декларації.

16 квітня 1999 р. на виконання Резолюції РБ ООН 1192 (1998) [7] було прийнято Спільну позицію Ради ЄС стосовно Лівії, згідно з положеннями якої заходи щодо обмеження економічного співробітництва з країною скасовувалися, за винятком ембарго на експорт до Лівії зброї та іншого військового обладнання [8]. Результатом ухвалення цього документа стало отримання країною у квітні 1999 р. статусу спостерігача у Барселонському процесі, а також запрошення від ЄК стати його повноправним учасником за умови та після остаточного скасування всіх санкцій і ухвалення нею Барселонського acquis у повному обсязі. У цьому контексті слід звернути увагу на те, що саме мається на увазі під Барселонським acquis. Вживання терміну acquis є характерним для права ЄС, воно виступає правовою категорією, під якою розуміється певний масив джерел, що вироблені практикою у певній сфері чи галузі. Першим значенням терміну acquis є “добробок”, що при перенесенні у площину права означає певну сукупність вироблених

¹ Завдяки розширеним ЄС сьогодні до Євросередземноморського партнерства залучено 39 країн-учасниць: 27 держав-членів ЄС, 3 країни-кандидати на вступ до ЄС (Хорватія, Македонія, Туреччина) та 9 середземноморських партнерів.

на практиці правових інструментів та механізмів. Таким чином, під Барселонським *acquis* у широкому сенсі слід розуміти увесь спектр правових актів, що були ухвалені в ході Барселонського процесу і є спільним доробком ЄС та його країн-партнерів у цій сфері. У вузькому сенсі можна припустити, що під терміном “Барселонський *acquis*” мається на увазі, в першу чергу, Барселонська декларація 1995 р., як базовий міжнародно-правовий документ, що забезпечує функціонування Барселонського процесу співпраці.

Характерно, що невдовзі отримання статусу спостерігача Лівія оголосила про свою готовність рухатися далі у напрямі повноправного членства у Барселонському процесі. Проте на практиці цей позитивний крок потребує офіційного підтвердження з боку керівництва країни у формі підписання Лівією Барселонської декларації, чого, на жаль, досі не відбулося. З підписанням цього документа Лівія стане повноправним членом Барселонського процесу, що, своєю чергою, забезпечить можливість переходу переговорного процесу між ЄС і Лівією щодо рамкової угоди та Угоди про асоціацію (щодо створення зони вільної торгівлі) у якісно новий правовий простір.

11 березня 2003 р. Європейська Комісія ухвалила Повідомлення Раді ЄС та Європейському Парламенту, у якому визначила нову правову структуру відносин ЄС з його східними та південними сусідами з огляду на зміну кордонів Союзу внаслідок приєднання до нього у травні 2004 р. нових членів. Зокрема, у Повідомленні зазначалося, що у цьому контексті ЄС слід розглянути питання щодо можливих шляхів включення Лівії до Європейської політики сусідства (ЄПС) [9]. Цей крок ЄС був зумовлений тим фактом, що внаслідок наступної хвилі розширення Лівія безпосередньо наблизилася до кордонів ЄС, що потребувало встановлення тісніших відносин із Союзом та їх належного правового регулювання.

Тому важливим стимулом для просування країни у цьому напрямі стало чергове Повідомлення Європейської Комісії “Європейська політика сусідства: Стратегічний документ”, ухвалене 12 травня 2004 р. Цей документ передбачав подальші кроки ЄС у розвитку ЄПС з урахуванням приєднання нових членів. У його окремому розділі стосовно Лівії ЄК знову підкреслила, що між Лівією і ЄС досі не встановлені договірні відносини і відзначила, що “ЄС з нетерпінням очікує на входження Лівії до Барселонського процесу на основі повного прийняття останнього Барселонського *acquis* ... Це прокладе шлях до встановлення нормальних відносин у такий спосіб, що Лівія зможе отримувати користь від ЄПС” [10].

14 жовтня 2004 р. Рада Європейського Союзу ухвалила Спільну позицію 2004/698/СЗБП [11] та Регламент № 1786/2004 [12], що скасовували обмежувальні заходи проти Лівії. Згідно з положеннями Спільної позиції Ради, обмежувальні заходи, накладені на Лівію ЄС на виконання Резолюції РБ ООН № 748 та № 883, повністю і остаточно скасовувалися, внаслідок чого знімалися будь-які обмеження щодо поставок до Лівії окремих видів товарів та послуг, зокрема, літаків та спеціального обладнання для нафтопереробних заводів. Це надало країні можливість відновити розірвані економічні зв'язки з європейськими партнерами, водночас забезпечивши правову основу для активізації розвитку економічних відносин із ЄС у цілому.

Водночас якісні зміни, що відбувалися у рамках Барселонського процесу впродовж 13 років, з часом себе вичерпали, регіональне співробітництво ЄС з країнами Південного та Східного Середземномор'я потребувало нових зрушень. Це призвело до створення у 2008 р. на теренах Середземномор'я нового інституційного об'єднання — Союзу для Середземномор'я³. Фактично Союз перебрав на себе всю спадщину Барселонського процесу, отже, Лівія зберегла свій статус спостерігача.

Незважаючи на відсутність представників лівійської сторони на установчому Паризькому саміті Союзу для Середземномор'я у липні 2008 р., на якому було практично започатковано роботу Союзу, за рішенням ЄС Лівія продовжуватиме залишатися в орбіті його інтересів. На думку єврофункціонерів, повна інтеграція Лівії у Барселонський процес — це перший і найважливіший крок до запровадження нових правових відносин з ЄС. Зокрема, Європейська Комісія визначила напрями, для фінансування яких залучатимуться кошти з бюджету ЄС і приватні інвестиції та згідно з якими Лівія продовжуватиме отримувати допомогу за спеціальними фінансовими програмами та інструментами Союзу. До таких пріоритетних напрямів ЄК віднесла розвиток інфраструктури морських перевезень та єдиної мережі автомобільних доріг у Лівії,

³ Офіційне рішення про перетворення Барселонського процесу на Союз для Середземномор'я було ухвилено 14 березня 2008 р. у Брюсселі.

покращання екологічної ситуації та розширення рамок використання альтернативних джерел енергії [13].

Щодо участі Лівії у Союзі для Середземномор'я, існує думка, що за правління М. Каддафі країна навряд чи стане повноправним членом цієї структури, адже більшість країн ЄС досі мають з нею напружені відносини. Але цій думці можна протиставити й іншу — Лівія має тривалі і міцні економічні зв'язки з такими країнами Союзу, як Італія, Франція, Велика Британія, Німеччина, зумовлені багаторічним досвідом енергетичного співробітництва, яке не припинялося навіть за часів дії режиму санкцій. Навряд чи в умовах світової економічної і фінансової кризи, що ускладнюється кризою енергетичною, ці країни захочуть змінювати випробувані часом пріоритети щодо співробітництва з Лівією. Крім того, як свідчить досвід останніх років, через своїх європейських партнерів, зокрема Італію, Лівія дедалі впевненіше прокладає собі шлях до об'єднаної Європи.

Таким чином, можна стверджувати, що розбудова двосторонніх відносин Лівії з ЄС відбувається за індивідуальним сценарієм. Відповідні політичні кроки на зустріч одне одному робляться як з боку ЄС, так і з боку Лівії. Запорукою успішності співробітництва Лівії з ЄС має стати відповідний міжнародно-правовий досвід інших Середземноморських країн-партнерів, які вже мають з ЄС Угоди про асоціацію в рамках Барселонського процесу.

У сучасному правовому контексті Лівії слід якнайшвидше підписати Барселонську декларацію, аби перейти до активізації переговорного процесу щодо рамкової угоди з ЄС, та, як наслідок, розробки угоди щодо приєднання до зони вільної торгівлі. Для активізації процесу юридичного оформлення двосторонніх відносин необхідна, перш за все, політична воля обох партнерів та відповідні правові ресурси.

Здійснивши аналіз правової архітектури відносин між ЄС і Лівією, зокрема політичної та економічної складових взаємин останніх років, можна зробити висновок про наявність політичної волі у партнерів, не говорячи вже про необхідні ресурси, які, на нашу думку, обидві сторони мають у достатній кількості. Але, незважаючи на це, прогрес на шляху до юридичного оформлення двосторонніх відносин відбувається досить повільно, що обумовлено, в першу чергу, відмінністю у правових механізмах реалізації міжнародного співробітництва. Проте завдяки механізмам Барселонського процесу співпраці Лівія значно наблизилася до Європи у багатьох аспектах. Незважаючи на те, що, на перший погляд, Лівія ніби залишалася осторонь від ключових процесів Середземноморського партнерства, що було зумовлено її статусом спостерігача, країна отримала вагомий досвід транскордонного співробітництва навіть на існуючих засадах. Маючи вигідне політико-географічне становище у регіоні, зокрема, країни — сусіди, які вже є членами Союзу, Лівія змушена (у позитивному сенсі) розвивати з ними партнерські і взаємовигідні відносини.

Список використаних джерел

1. Security Council Resolutions — 1992 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>.
2. Security Council Resolutions — 1993 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm>.
3. UN Security Council Resolutions — 2003 [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions03.html.
4. *El-Agraa A. M.* The European Union: economics and policies / A. M. El-Agraa. — Cambridge University Press, 2007. — 603 p.
5. Steve Marsh, Hans Mackenstein. The International Relations of the European Union. — Pearson Education, 2005. — 305 p.
6. Final Declaration of the Barcelona Euro-Mediterranean Ministerial Conference of 27 and 28 Nov. 1995 and its work programme. 28.11.1995 / Commission of the European Communities, Brussels, 1995.
7. Security Council Resolutions — 1998 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres98.htm>.
8. Common Position of 16 April 1999 defined by the Council on the basis of Article J.2 of the Treaty on European Union concerning Libya (1999/261/CFSP) // ОJ. — L 103. — 20.4.1999 — p. 1.
9. Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament / Commission of the European Communities, Brussels, 11.3.2003 // COM (2003) 104 final. — p. 16.
10. European Neighborhood Policy. Strategy Paper: Communication from the Commission / Commission of the European Communities, Brussels, 12.5.2004 // COM (2004) 373 final.

11. Council Common Position 2004/698/CFSP of 14 October 2004 concerning the lifting of restrictive measures against Libya // OJ. — L 317. — 16.10.2004. — p. 40.
12. Council Regulation (EC) № 1786/2004 of 14 October 2004 repealing Regulation (EC) № 3274/93 preventing the supply of certain goods and services to Libya // OJ. — L 317. — 16.10.2004. — p. 7.

*Рекомендовано до друку відділом європейського права та міжнародної інтеграції
Інституту законодавства Верховної Ради України*

Надійшла до редакції 01.06.2009
Рекомендована до друку 19.06.2009

